

Kobiety jako sprawczynie zgwałceń ze szczególnym okrucieństwem

Female perpetrators of rape with particular cruelty

Anna Więcek-Durańska

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Instytut Psychologii,
Zakład Psychologii Klinicznej Człowieka Dorosłego

Summary

The primary objective of the study was an attempt to develop and present the characteristics of women committing rape with particular cruelty, taking into account the manner in which the female perpetrators have committed the acts, their motivations, as well as the circumstances of the crime. The objective of the study was also to provide information on who the aggrieved persons are and what the accountability of women before the court looks like (in particular, whether there are any differences in the reactions of the system to the acts committed by men and women). The first part sets out a brief note about criminality of women (including sexual criminality), whereas the second part presents the results of my research concerning cases of rape with particular cruelty committed by women. The research was conducted on the basis of the empirical data from criminal cases in which the conviction was based on Article 197 § 4 of the Criminal Code and in which women were the perpetrators or co-perpetrators. Due to the particular nature of the offences, the research material included court files of cases which ended in a final and binding judgment. The analysis covered criminal cases in which a final and binding judgment was issued in the years 2005–2012. In the analyzed cases, women took an active, aggressive and oftentimes dominating role in both planning and execution of the act. All acts were committed jointly with men, and the women were under the influence of alcohol during the commission of the offence. The presented results of the study portray a “typical” female perpetrator of rape in a different light than previous studies did, however, it should be stressed that the results of the analysis should be further examined and extended by including cases not only of rape with particular cruelty, but other offences as well.

Słowa kluczowe: zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem, przestępczość kobiet, sprawcy przestępstw seksualnych

Key words: rape with particular cruelty, criminality of women, sexual offenders

Wprowadzenie

Przestępczość kobiet nie jest zjawiskiem nowym. Rokrocznie w oficjalnych statystykach policyjnych i sądowych wśród ogólnej liczby czynów stanowi ona około 10%¹. Od wielu lat i w mediach, i w literaturze przedmiotu podkreśla się zmiany, które się obserwuje zarówno jeśli chodzi o dynamikę, jak i o jakość czynów dokonywanych przez kobiety.

Artykuł jest analizą wybranych aspektów czynów popełnionych przez kobiety dopuszczające się przestępstwa zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem. Składa się z dwóch części. W pierwszej przedstawiono krótki rys teoretyczny w podejściu do przestępczości kobiet z perspektywy różnych koncepcji. W drugiej natomiast zaprezentowano wyniki badań akt sądowych zgwałceń ze szczególnym okrucieństwem dokonanych przez kobiety.

Przestępczość kobiet

Zagadnienia związane z przestępczością kobiet interesowały badaczy już od dawna. Wraz z podejmowanymi działaniami badawczymi mającymi na celu pogłębienie wiedzy na temat przestępczości mężczyzn równoległe poszukiwano czynników wpływających na przyczyny aktywności przestępczej kobiet. W zależności od wiodącego nurtu badawczego przyczyn takich poszukiwano w cechach fizycznych lub psychospołecznych. Wśród teorii wyjaśniających przestępczość kobiet wyróżnić można:

- koncepcje antropologiczne,
- koncepcje biochemiczne,
- koncepcje genetyczne,
- teorie psychologiczne,
- teorie socjologiczne,
- teorie wieloczynnikowe.

Każda z koncepcji wskazuje na nieco inne czynniki wyjaśniające przyczyny zachowań przestępczych kobiet. Według koncepcji antropologicznych, których prekursorem był Cesare Lombroso, skłonność do zachowań niezgodnych z prawem jest dziedziczna, a urodzonego przestępcę rozpoznać można po określonych cechach fizycznych [1]. W odniesieniu do kobiet popełniających przestępstwa w nurcie tym wyodrębniano dwie kategorie. Pierwszą były tzw. urodzone zbrodniarki, które poprzez swoje zachowanie przestępcze chciały upodobnić się do mężczyzn i tym samym stawały się „półmężczyznami” [1]. Zbrodniarki z urodzenia cechowały się m.in. niechęcią do pełnienia roli matki, wzmocnionym popędem płciowym, skłonnością do rozpusty oraz pociąganiem do typowo męskich strojów, rozrywek i nałogów [2, s. 29]. Ponadto głoszono tezę, że u zbrodniarek z urodzenia występują takie cechy fizyczne, jak: „żuchwa znacznej objętości, spojrzanie dzikie, policzki wydatne, wargi cienkie, fizjonomia męska, me-

¹ <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-kobiet/50869>. Przestepczosc-kobiet.html (dostęp: marzec 2019 r.).

szek na twarzy” [1, s. 216 – 217]. Druga kategoria kobiet popełniających przestępstwa nazwana została „zbrodniarkami z przypadku” [1]. Według Lombrosa większość kobiet dokonujących przestępstw to zbrodniarki z przypadku, ponieważ jako istoty słabe i uległe popełniają tego rodzaju czyny za namową mężczyzn. Wyjątek stanowią czyny przeciwko mieniu, podkreślano bowiem, że u kobiet dopuszczających się kradzieży występuje zaburzone poczucie własności (poczucie własności „na poziomie małego dziecka”) [2, s. 28-29].

Choć teoria lombroziańska spotkała się z szeroką krytyką [3], to na jej gruncie rozwinęło się wiele koncepcji wyjaśniających biologiczne zdeterminowanie kobiecej przestępczości. Wymienić tu należy poglądy Williama Isaaca Thomasa [4], który w swoich pracach wskazywał jako przyczynę popełniania przestępstw przez kobiety niezadowolenie z pełnionych przez nie ról seksualnych. Z kolei Otto Pollak [5] zakładał, że cykle fizjologiczne mogą wywoływać u kobiet zaburzenia równowagi psychofizycznej i sprzyjać podejmowaniu zachowań przestępczych. Według niego kobiety tak samo często jak mężczyźni popełniają przestępstwa, ale przestępczość kobiet ujawniana jest zdecydowanie rzadziej. Przyczyn tego stanu rzeczy upatrywał w tradycyjnym wzorcu ról społecznych oraz w tzw. rycerskości mężczyzn wobec kobiet. Uważał, że mężczyźni chronią kobiety i postępują wobec nich w sposób opiekuńczy, co jego zdaniem znajdowało również odzwierciedlenie w pobłażliwej reakcji wymiaru sprawiedliwości na zachowania przestępcze kobiet.

Koncepcje biochemiczne natomiast szczególnie nacisk kładły na oddziaływanie okresowych zmian hormonalnych w organizmie kobiety na ich większą aktywność przestępczą [2, s. 35]. Inspiracją były w tym wypadku prace Pollaka, z czasem rozwinięte o zagadnienia związane nie tylko z okresem menstruacji, ale też z okresem ciąży, poporodowym i klimakterium. Na podstawie prowadzonych w tym czasie badań medycznych wyodrębniono tzw. syndrom napięcia przedmiesiączkowego (PMS). Stał się on kluczowy w pracach wielu badaczy. Przykładowo Katharina Dalton postawiła tezę, że kobiety cierpiące na PMS wykazują wyższą skłonność do czynów przestępczych [6, 7]. Według koncepcji podkreślającej wpływ hormonów na zachowania przestępcze niektóre kobiety w czasie „burzy hormonalnej” wywołanej przez ciążę i poród [2, s. 39] wykazują skłonność do kradzieży oraz do znęcania się nad dziećmi [8]. Za pomocą tych mechanizmów próbuje się też wyjaśniać akt pozbawienia życia noworodka przez matkę w czasie porodu. Poglądy te do dnia dzisiejszego znajdują odzwierciedlenie w polskim prawie karnym, gdzie dzieciobójstwo uznaje się za uprzywilejowany typ zabójstwa. Wśród koncepcji biochemicznych tłumaczących zachowania przestępcze kobiet sporo uwagi poświęca się okresowi przekwitania i starzenia się. Niektórzy badacze dowodzą, że aktywność kryminalna kobiet zwiększa się właśnie w wieku od 40 do 50 lat [8, 9]. Tezy stawiane przez zwolenników koncepcji biochemicznych nie zostały wszakże jednoznacznie potwierdzone, brak jest również analiz, które w sposób kategoryczny takim wnioskom by zaprzeczały [10].

Wraz z rozwojem badań genetycznych zaczęto poszukiwać związków pomiędzy dziedziczeniem cech a zachowaniami przestępczymi. Zakładano bowiem, że skoro zapis DNA zawiera dane dotyczące zachowania człowieka, to pewna grupa genów musi odpowiadać za skłonności do naruszania norm prawnych [2]. Początkowo badania

opierały się na analizach biograficznych, ale z czasem zostały rozszerzone na badania adopcyjne i badania nad bliźniętami. W rezultacie przeprowadzonych badań, których celem było ustalenie zgodności występowania pewnych właściwości lub zachowań u bliźniąt monozygotycznych lub dyzygotycznych, ustalono, że tak u kobiet, jak i u mężczyzn w okresie nieletniości występuje najwyższy poziom zgodności zachowań przestępczych [2, 11–13]. U bliźniąt monozygotycznych wskazywano na 100% zgodność w podejmowaniu zachowań przestępczych i 50% zgodność u bliźniąt dyzygotycznych, co zdaniem badaczy miało świadczyć o tym, że zachowania przestępcze mogą być zdeterminowane genetycznie. Omawiana koncepcja została szeroko skrytykowana. Przykładowo Stanisław Batawia podkreślał, że „dewiacje i przestępstwa są następstwem dynamicznego, skumulowanego oddziaływania zarówno dziedziczności, jak i wpływów środowiskowych” [12, s. 74].

Późniejsze koncepcje genetyczne geny przestępczości kobiet upatrywały w rozwoju wzorca osobowości męskiej i żeńskiej. Zakładano, że przestępczość ma związek z chromosomem Y i jego zaburzeniami, które częściej występują u mężczyzn dokonujących przestępstw. Kobiety dokonujące przestępstw w myśl tych założeń miały przejawiać cechy męskie oraz anomalie w strukturze chromosomów żeńskich [14]. Badania w tym zakresie nie przyniosły jednoznacznych wyników. Louis J. Kaplan [2] ujawnił zależność pomiędzy anomaliami chromosomalnymi u kobiet a popełnianiem przez nie przestępstw. W populacji badanych skazanych kobiet u 1% w strukturze chromosomalnej stwierdzono trzy żeńskie chromosomy, u 1% – brak drugiego żeńskiego chromosomu, natomiast w grupie kontrolnej takich kobiet było mniej – odpowiednio 0,12% i 0,48%. Z kolei wedle Lee Ellisa niezależnie od chromosomów i hormonów także inne czynniki genetyczne wpływają na aktywność przestępczą kobiet, w tym m.in. palenie papierosów przez matki w okresie ciąży, poziom serotoniny, szybkość przebiegu fal mózgowych, padaczka oraz cukrzyca [14].

Nieco inny obraz predyspozycji kobiet do angażowania się w działalność przestępczą przedstawiają teorie psychologiczne. Pierwszym badaczem zajmującym się tym zagadnieniem był Wiliam I. Thomas. Odrzucił on początkowo głoszoną przez siebie teorię o „roślinnej” naturze kobiet, rozwijając ją w kierunku poszukiwania czynników psychologicznych i społecznych będących podłożem badanego zjawiska. Według Thomasa kobiety wykazujące skłonności przestępcze oczekują od społeczeństwa, że to ono uczyni z nich istoty wartościowe i potrzebne [2, 16]. Najbardziej wpływową teorią psychologiczną tłumaczącą przestępczość kobiet była myśl psychoanalityczna. Zaproponowana przez Zygmunta Freuda struktura osobowości człowieka oraz jej fazy rozwoju stanowiły podwaliny pod interpretację różnych zachowań dewiacyjnych, w tym również i przestępczości. Według tej koncepcji osobowość składa się z trzech powiązanych ze sobą i zależnych od siebie sfer: *id* (nieświadoma sfera psychiki), *ego* (świadoma sfera psychiki) oraz *superego* (struktura psychiczna, w której znajdują się zinternalizowane normy zachowania). Konflikt między poszczególnymi sferami może prowadzić do powstania zjawisk psychopatologicznych [2, 11]. Również zaburzenie którejs z faz rozwoju psychoseksualnego (oralnej, analnej, fallicznej) może skutkować powstaniem fiksacji lub kompleksu. Zdaniem Freuda kobiety, nie mogąc pogodzić się z pełnionymi przez siebie rolami społecznymi, pokazują swoje niezadowolenie

poprzez zachowania agresywne, buntownicze lub inne formy niedojrzałych zachowań neurotycznych [2]. Kobiety przestępczynie uznawano za źle przystosowane do życia w społeczeństwie ze względu na niespełnianie przez nie przypisanych im ról kobiecych. Wśród kontynuatorów myśli psychoanalitycznej, których prace w jakimś zakresie odnosiły się do agresywnych zachowań kobiet, byli: Adler, Jung, Erikson, Aichhorn i Fromm. Adler kładł nacisk nie na energię seksualną, a na poczucie własnej wartości. Jego zdaniem ludzie dążą do kontrolowania innych przez uzyskanie nad nimi przewagi. To poczucie niższości jest siłą napędową i motywem ludzkiego działania. Przesłtstwa kobiet mogą być formą odwetu za dyskryminację lub mogą być powodowane chęcią poprawy swojej sytuacji w grupie. Jung natomiast w swoich pracach wprowadził pojęcie archetypu, który jest wytworem doświadczeń gromadzonych przez ludzkość. Uważał on, że istnieje kobiecy aspekt osobowości mężczyzny oraz męski aspekt osobowości kobiety. Archetyp kobiety w mężczyźnie nazwał *animą*, a archetyp męski u kobiety *animusem* [2]. Archetypy zdaniem Junga mogą pozostawać ze sobą w konflikcie, mogą powodować nieporozumienia i w efekcie nawet doprowadzić do zdominowania struktury kobiecej osobowości przez męską. Kobiety takie przejmują od mężczyzn nie tylko styl bycia, wartości życiowe, ale też skłonności do przemocy i dokonywania przestępstw. Erikson natomiast skupiał się na kryzysach, które przeżywa każdy człowiek od wczesnego dzieciństwa do starości. Sposób pokonywania poszczególnych kryzysów wpływa na całokształt funkcjonowania człowieka, a zwłaszcza na profil jego osobowości. W wyniku przeżywanych kryzysów na nowo zostaje zbudowana struktura osobowości, a więc od nowa tworzony jest system wartości oraz indywidualny sposób postępowania. W myśl tej teorii zachowanie przestępcze może być wynikiem nie do końca przepracowanego kryzysu lub efektem zmiany w hierarchii wartości. Aichhorn uważał, że niektórzy mężczyźni i kobiety mają predyspozycje do popełniania przestępstw. Chodzi tu o impulsywność działania, egoistyczne nastawienie do świata lub brak poczucia winy. Wykazywał on, że zachowania przestępcze są odległym następstwem doświadczeń wyniesionych z dzieciństwa i tkwią w zaburzonych relacjach rodzice–dziecko. Fromm zaś podkreślał, że ludzka agresja może przybierać dwie formy: obronną (mającą podłoże biologiczne i będącą instynktowną adaptacją do środowiska) oraz złośliwą (mającą podłoże społeczne i będącą pochodną charakteru człowieka). Zarówno u mężczyzn, jak i u kobiet Fromm wyodrębnił pseudoagresję – zachowania tego rodzaju mogą wyrządzić komuś krzywdę, ale nie są na to bezpośrednio nakierowane.

Znaczącą rolę w poszukiwaniu przyczyn przestępczości kobiet odegrały również teorie socjologiczne. W zależności od uznawanych za kluczowe determinanty o charakterze społecznym wyróżnia się m.in. teorie: społeczno-ekonomiczne, zróżnicowanych ról społecznych, emancypacji kobiet, kontroli, napięć oraz feministyczne. Według podejścia społeczno-ekonomicznego w wyjaśnianiu przestępczości kobiet należy brać pod uwagę przede wszystkim tło socjalno-gospodarcze [17]. W teorii zróżnicowanych ról społecznych podkreśla się, że mniejszy udział kobiet wśród osób wchodzących na drogę przestępstwa spowodowany jest odmienną socjalizacją kobiet i mężczyzn – innymi wzorcami wpajanymi dziewczynkom i chłopcom od najmłodszych lat. W koncepcji emancypacji kobiet zwraca się natomiast uwagę na znaczne zwiększenie się aktywności

zawodowej kobiet, przez co mają one więcej okazji do popełnienia przestępstwa [8]. Zdaniem Adlera podział na przestępstwa typowo męskie i typowo kobiece jest sztuczny, gdyż „współczesna wyzwolona sprawczyni potrafi dokonać każdego «męskiego» przestępstwa, które różnić się może sposobem i techniką wykonania” [2, s. 68].

Początkowo przestępczość kobiet łączono głównie z takimi czynami jak przerwianie ciąży, dzieciobójstwo, porzucenie dziecka, oszustwo, kradzież, paserstwo, nieumyślne podpalenie, zniesławienie, składanie fałszywych zeznań [2, s. 28]. Zabójstwa oraz rozboje uznawane były za typowo męskie przestępstwa. Jeżeli już kobieta dopuściła się zabójstwa, to wymieniano zabójstwo w afekcie (najczęściej partnera) lub dzieciobójstwo.

W literaturze przedmiotu znaleźć można szereg analiz dotyczących kobiet jako ofiar przestępstw [18]. Podejmowano również próby scharakteryzowania kobiet – sprawczyń seksualnego krzywdzenia dzieci [19], sprawczyń zabójstw [20], dzieciobójstw [21]. Brak jednak szeroko zakrojonych badań dotyczących kobiet sprawczyń zgwałceń. Zagadnienia te są szerzej omawiane z perspektywy sprawstwa mężczyzn [22].

Cel badań

Głównym celem badania była próba opracowania i przedstawienia charakterystyk kobiet dopuszczających się przestępstwa zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem, z uwzględnieniem sposobu działania sprawczyń, tła motywacyjnego oraz okoliczności popełnienia przestępstwa. Badanie miało również dostarczyć informacji o tym, kim są osoby pokrzywdzone oraz jak wygląda odpowiedzialność kobiet przed sądem – w szczególności, czy są różnice w reakcji systemu na czyny popełniane przez mężczyzn i przez kobiety.

Metoda

Badanie przeprowadzono, opierając się na materiale empirycznym pochodzącym ze spraw sądowych, w których podstawą skazania był artykuł 197 § 4 k.k., a sprawcami bądź współsprawcami czynów były kobiety. Materiał badawczy stanowiły akta spraw karnych zakończonych prawomocnym wyrokiem w latach 2005–2012. Świadomym zabiegiem było pominięcie spraw, w których doszło do zmiany kwalifikacji prawnej czynu, gdyż celem badania nie była analiza zasadności stosowania przez sądy kwalifikacji prawnej dotyczącej szczególnego okrucieństwa, tylko pokazanie tła motywacyjnego działania sprawczyń oraz ich cech psychospołecznych. Aby przedstawić szerszy obraz zjawiska, uzyskane dane oraz charakterystyki przedstawiono z różnych perspektyw badawczych (psychologicznej, prawnej oraz socjologicznej).

Wyniki

Uzyskane wyniki prezentowane będą w sposób jakościowy z odniesieniem do liczby przypadków.

Charakterystyka badanej próby

Analizowany materiał badawczy stanowiły akta spraw karnych z obszaru siedmiu sądów okręgowych. W 31 analizowanych sprawach z kwalifikacją z art. 197 § 4 k.k. występowało 49 sprawców, w tym 15 kobiet, a więc $\frac{1}{3}$ sprawców była płci żeńskiej.

Czyn oraz okoliczności jego popełnienia

Większość analizowanych czynów popełnionych przez kobiety miała charakter dokonany, tylko w dwóch przypadkach było to usiłowanie zgwałcenia (do zgwałcenia nie doszło ze względu na silny opór osoby pokrzywdzonej oraz interwencję osób trzecich).

W zdecydowanej większości spraw miejscem, w którym doszło do przestępstwa, było mieszkanie sprawczyni (8 spraw), w dwóch przypadkach – mieszkanie osoby pokrzywdzonej, w kolejnych dwóch – mieszkanie innej osoby, w tym domek letniskowy. W czterech przypadkach były to miejsca przypadkowe, takie jak park, las.

Charakterystyczną cechą zgwałceń, których dopuściły się kobiety, był w większości przypadków pozaseksualny motyw czynu. W analizowanej grupie spraw większość (9 na 15 kobiet) motywowana była chęcią zemsty na osobie pokrzywdzonej. Czynności seksualne miały na celu upokorzenie i spowodowanie dodatkowych cierpień w odwecie za wyrządzone krzywdy, nie zaś uzyskanie satysfakcji seksualnej. Podkreślić należy, że powstała uraza będąca przyczyną popełnienia zgwałcenia miała różne przyczyny: nierozliczone długi, zdrada, plotka. Nieco rzadziej (4 na 15 spraw) do zgwałceń ze strony kobiet dochodziło podczas spotkań towarzyskich, gdzie wszyscy uczestnicy zdarzenia – zarówno sprawcy, jak i osoba pokrzywdzona – byli pod wpływem alkoholu. Motyw seksualny pojawiał się w trakcie wspólnej zabawy, kobiety były najczęściej współsprawczyniami zgwałcenia, działając wspólnie z mężczyznami. Najmniej liczną grupę (dwa przypadki) stanowiły te zgwałcenia, w których kobiety działały, wykorzystując bezbronność osoby pokrzywdzonej – w analizowanych sprawach był to głównie młody wiek ofiar. Poniżej przedstawiono wybrane sprawy wraz z charakterystyką tła motywacyjnego czynów.

Motyw zgwałcenia – zemsta

„Osoba pokrzywdzona to kobieta w wieku 28 lat. Do zdarzenia doszło w mieszkaniu chłopaka, w godzinach popołudniowych (13–14). Chłopak wraz ze swoim kolegą wyszedł do pobliskiego sklepu. W tym czasie do mieszkania wdarły się trzy osoby (dwóch mężczyzn i kobieta). Przewrócili pokrzywdzoną na łóżko, grożąc pozbawieniem życia i bijąc pięściami usiłowali doprowadzić ją do odbycia stosunku seksualnego. Osoby te nie były znane pokrzywdzonej. Motywem ich działania były nierozliczone długi chłopaka ofiary z jednym ze sprawców. Zgwałcenie dziewczyny dłużnika miało być karą za zwłokę w spłacie długu”.

„Osoba pokrzywdzona to kobieta w wieku 21 lat. Do zdarzenia doszło w mieszkaniu jednego ze sprawców. Kobieta bardzo dobrze знаła wszystkich sprawców. Pod pretekstem rozmowy została zwabiona do mieszkania, w którym czekały dwie

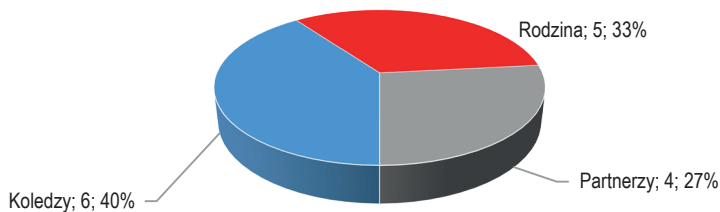
inne osoby. Sprawcy to mężczyzna i dwie kobiety. Sprawcy w chwili czynu byli pod wpływem alkoholu. Przetrzymywali w mieszkaniu pokrzywdzoną kilka godzin, gdzie wielokrotnie była zmuszana do odbywania stosunków seksualnych z mężczyzną oraz do innych czynności seksualnych. Była przy tym dotkliwie bita i wyzywana. Motywem działania sprawców była zemsta. Były mąż jednej ze sprawczyń przyznał się do kontaktów seksualnych z pokrzywdzoną”.

Motyw zgwałcenia – zabawowy

„Osoba pokrzywdzona to dziewczyna w wieku 13 lat. Pokrzywdzona przebywała na grillu u znajomych, wspólnie spożywali alkohol. Sprawcy to kobieta i mężczyzna (konkubenci) w wieku 33 i 25 lat. W pewnym momencie sprawcy przewrócili pokrzywdzoną na łóżko i używając siły oraz grożąc pozbawieniem życia, doprowadzili do odbycia stosunku seksualnego”.

„Osoba pokrzywdzona to kobieta w wieku 30 lat. Znała bardzo dobrze sprawców, wielokrotnie spotykała się z nimi wcześniej. Sprawcami byli kobieta i mężczyzna (małżeństwo). Do zdarzenia doszło w godzinach wieczornych. Sprawcy oraz pokrzywdzona wspólnie spożywali alkohol, partner pokrzywdzonej opuścił wcześniej towarzystwo z uwagi na późną porę. Pokrzywdzona miała nocować u znajomych. Podczas wspólnego spożywania alkoholu małżeństwo zaproponowało wspólne odbycie stosunku seksualnego. Gdy kobieta nie chciała się zgodzić, sprawcy siłą próbowali doprowadzić ją do odbycia stosunku seksualnego, szarpiąc ją i przytrzymując. Z uwagi na opór pokrzywdzonej do zgwałcenia nie doszło, zdołała ona wybiec z mieszkania i wezwać pomoc”.

Należy podkreślić, że wszystkie czyny (zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem) popełnione zostały przez kobiety wspólnie z innymi sprawcami (odpowiednio w 5 przypadkach było 2 współsprawców, w 7 – trzech, w 2 – pięciu oraz w 1 – sześciu). Analiza relacji pomiędzy sprawcami wskazuje, że w sześciu przypadkach kobiety dokonały czynów wspólnie z innymi mężczyznami (kolegami). Co czwarty czyn dokonany został przez kobietę wspólnie z aktualnym partnerem (mężem, chłopakiem, konkubentem), a co trzeci z osobą spokrewnioną (bratem, bratową, szwagrem).

Rycina 1. Relacje pomiędzy sprawcami zgwałcenia

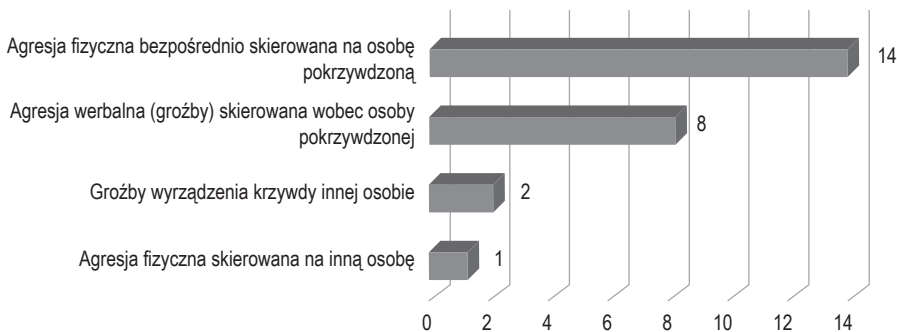
Istotnym elementem w ocenie stopnia zawinienia współsprawcy jest fakt wcześniejszego zaplanowania popełnienia czynu. W sprawach, w których kobiety były

sprawczyniami zgwałceń ze szczególnym okrucieństwem, w zdecydowanej większości (12 na 15 spraw) były to czyny bardzo dokładnie zaplanowane. Przewidziane zostały np. sposób wywabienia osoby pokrzywdzonej oraz narzędzia, które mogą zostać wykorzystane podczas zgwałcenia.

„Osoba pokrzywdzona to kobieta w wieku 21 lat. Do zdarzenia doszło w lesie. Kobieta zajmowała się prostytutką. Sprawcami byli kobieta i mężczyzna (małżeństwo). Pokrzywdzona pod pretekstem usługi seksualnej została zwabiona przez mężczyznę do samochodu i wywieziona do lasu. Kobieta (partnerka mężczyzny) przebywała w tym czasie ukryta pod kocami na tylnym siedzeniu w samochodzie. Pokrzywdzona kobieta została zmuszona do odbycia stosunku seksualnego z mężczyzną w obecności jego żony, w tym czasie była przez nią bita i wyzywana. Po odbytym stosunku seksualnym z mężczyzną sprawczynie wielokrotnie dokonała zgwałcenia kobiety, używając do tego celu wibratora. Motywem działania była zemsta. Mężczyzna wielokrotnie korzystał z usług seksualnych pokrzywdzonej. Gdy jego partnerka dowiedziała się o tym, zarzucała mu trwonienie wspólnych pieniędzy, a kobiecie kradzież. W odwecie zaplanowała popełnienie zgwałcenia”.

„Osoba pokrzywdzona to kobieta w wieku 27 lat. Panna, niepełnosprawna intelektualnie (stwierdzona ociążałość umysłowa – z opinii biegłego), uzależniona od alkoholu. Znała bardzo dobrze sprawców. Wielokrotnie spożywała z nimi alkohol. Sprawcami byli: dwie kobiety i mężczyzna. Sprawcy spożywali z pokrzywdzoną alkohol, zabraniali jej bez ich zgody opuszczać mieszkanie, w którym przebywali. W tym czasie wielokrotnie gwałcili ją, znęcali się również nad nią fizycznie i psychicznie. Zmuszali do odbywania stosunków seksualnych w obecności innych osób, wykorzystując do imitacji stosunków seksualnych inne narzędzia, takie jak butelka. Pokrzywdzona w wyniku stosowanej przemocy doznała poważnych urazów ciała (powyżej 7 dni – z opinii biegłego)”.

W odniesieniu do ogólnej proporcji spraw, w których kobiety dopuściły się zgwałcenia, w większości przypadków (8 na 15) kobiety podczas popełnianego zgwałcenia korzystały z różnych przedmiotów, używając ich do imitacji stosunku seksualnego (pręt, kij, butelka, wibrator).

Rycina 2. Sposób działania kobiet sprawczyń zgwałceń (w liczbach bezwzględnych)

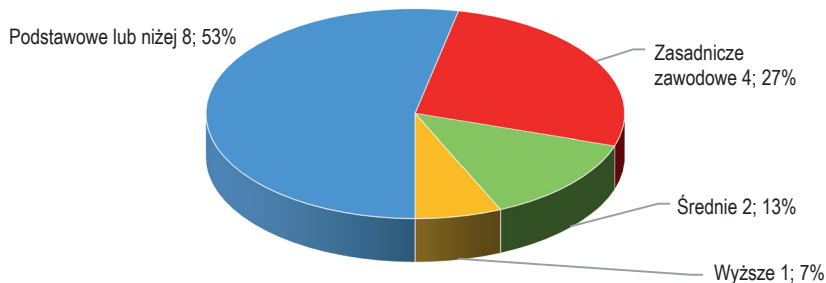
Działanie kobiet sprawczyń przestępstw seksualnych nie miało bynajmniej charakteru tylko ściśle pomocniczego. We wszystkich sprawach, które stanowiły materiał empiryczny niniejszych badań, kobiety odgrywały wiodącą rolę. W 14 na 15 spraw kobiety stosowały różne formy bezpośredniej agresji fizycznej wobec ofiary. Polegały one m.in. na: uderzaniu pięściami, kopaniu, szarpaniu, przytrzymywaniu. W znacznej większości spraw agresji fizycznej towarzyszyła agresja werbalna – słowne poniżanie, wyzywanie. W pojedynczych przypadkach, aby doprowadzić do podporządkowania się ofiary, kobiety groziły lub stosowały bezpośrednią siłę fizyczną wobec innych osób, bliskich osobie pokrzywdzonej.

Charakterystyka psychospołeczna kobiet sprawczyń przestępstw seksualnych

Analiza wieku kobiet, które dokonały zgwałceń ze szczególnym okrucieństwem, ujawnia, że w zdecydowanej większości przypadków były to osoby do 40. roku życia (86%), z czego połowa to osoby poniżej 30. roku życia. Tylko w dwóch przypadkach sprawczynie miały więcej niż 40 lat (odpowiednio 53 lata i 69 lat). Najmłodsza kobieta skazana za zgwałcenie miała 17 lat. Średnia wieku sprawczyń wynosiła 34 lata.

Dane dotyczące stanu cywilnego sprawczyń zgwałceń wskazują, że większość kobiet (8) była aktualnie w związku, pozostałe (7) były stanu wolnego (odpowiednio: niezamężne – 5, rozwiedzione – 1 lub owdowiałe – 1).

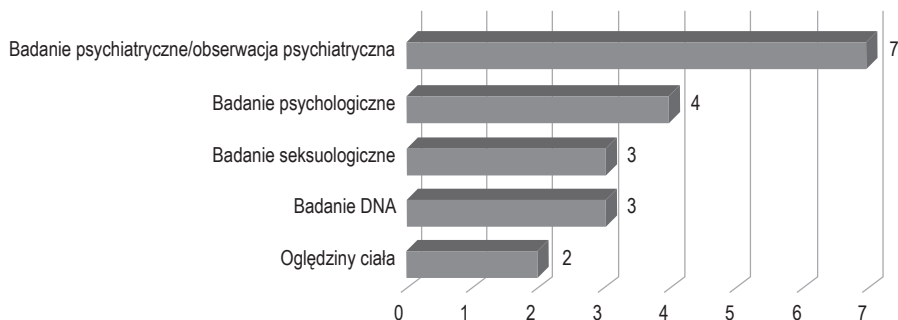
Pod względem poziomu edukacji dominowały osoby o niskim poziomie wykształcenia, ponad połowa miała wykształcenie podstawowe lub niższe. Co czwarta kobieta ukończyła zasadniczą szkołę zawodową, w dwóch przypadkach uzyskały wykształcenie średnie, a w jednym wyższe.

Rycina 3. Wykształcenie kobiet sprawczyń zgwałceń

Wśród czynników kryminogennych współwystępujących przy popełnieniu przestępstwa kluczową rolę odgrywał alkohol. Wśród kobiet, które dokonały zgwałceń, większość w momencie popełniania przestępstwa była pod wpływem alkoholu (w jednym przypadku sprawczynie była trzeźwa, a w dwóch nie udało się tego ustalić). Z analizy dokumentacji zawartej w aktach spraw dokonanej pod kątem uzależnienia wynika, że u większości kobiet stwierdzono uzależnienie lub nadużywanie alkoholu (odpowiednio w 5 oraz 6 przypadkach).

Ze względu na rodzaj popełnionego czynu (zwałcenie ze szczególnym okrucieństwem) sprawczynie poddano badaniom psychologicznym, psychiatrycznym lub innym ekspertyzom. I tak najczęściej przeprowadzono badanie psychiatryczne (jednorazowe lub obserwacja, gdy biegli nie byli w stanie opracować pełnej opinii przy jednorazowym kontakcie), badaniom psychologicznym poddano cztery kobiety, a konsultacje seksuologiczne przeprowadzono z trzema. Wobec dwóch kobiet zastosowano badanie DNA, a oględzin ciała dokonano u dwóch sprawczyń.

Rycina 4. Rodzaje badań, jakim poddane zostały kobiety sprawczynie zgwałceń (w liczbach bezwzględnych)

Wszystkie osoby badane oceniały swój stan zdrowia jako dobry (ocena własna badanych). Na podstawie analizy opinii sądowo-psychologicznych, seksuologicznych oraz psychiatrycznych wyodrębniono najczęściej pojawiające się zaburzenia osobowości wśród kobiet, które dokonały zgwałceń. Należy podkreślić, że dane dotyczące funkcjonowania psychicznego ustalono w odniesieniu do 12 kobiet. Tylko wobec dwóch z nich zastosowano pełną diagnostykę, tzn. przeprowadzono badanie psychologiczne, psychiatryczne oraz konsultację seksuologiczną.

Spośród 12 diagnozowanych kobiet u 7 stwierdzono zaburzenia osobowości (o różnym podłożu). U wszystkich rozpoznano osobowość nieprawidłową, z czego u 3 o podłożu padaczkowym. W opiniach sądowo-psychologicznych zwrócono również uwagę na inne współwystępujące zaburzenia, takie jak: zaburzenia adaptacyjne, „zaznaczony infantyizm”, „rys histeryczny”.

U sześciu kobiet przeprowadzono badania mające na celu oszacowanie poziomu funkcjonowania intelektu. U dwóch stwierdzono niepełnosprawność intelektualną (odpowiednio na poziomie umiarkowanym oraz lekką). W dwóch przypadkach była to dolna granica normy. Jedynie w odniesieniu do czterech kobiet weryfikowano kwestie ich poczytalności. Były to kobiety, u których stwierdzono upośledzenie umysłowe lub niską normę intelektualną². U trzech badanych stwierdzono ograniczoną poczytalność

² W odniesieniu do osób niepełnosprawnych intelektualnie istnieje obowiązek weryfikacji poczytalności (podstawa prawna: art. 31 k.k.).

(w 2 przypadkach w stopniu znacznym, a w 1 nieznacznie). W pozostałych sprawach (1 osoba badana, gdzie wykluczono niepoczytalność) uznano, że sprawczynie były poczytalne w chwili czynu.

Badanie akt sądowych kobiet skazanych za zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem obejmowało analizę danych dotyczących sposobu funkcjonowania kobiet w społeczeństwie oraz ich wcześniejszej karalności. Okazało się, że spośród wszystkich kobiet trzy miały już doświadczenia z przestępczością, w tym jedna badana odpowiadała za zgwałcenie, a więc czyn podobny. W pozostałych przypadkach były to rozboje oraz udział w bójce lub pobiciu.

Charakterystyka osób pokrzywdzonych

Przestępstwo zgwałcenia może mieć charakter wieloczynowy, gdy oprócz samego zgwałcenia działania sprawcy mogą wypełniać znamiona innych czynów, takich jak np. rozbój, spowodowanie uszczerbku na zdrowiu, kradzież. Sprawców przestępstwa też może być kilku, a czynem może być dotkniętych wiele ofiar. Analiza danych empirycznych dotyczących osób pokrzywdzonych zgwałceniem, gdzie jednym ze sprawców była kobieta, wskazuje, że są to głównie czyny skierowane wobec jednej osoby. Tylko w dwóch przypadkach do zgwałceń doszło wobec dwóch osób i w obu sytuacjach pokrzywdzonymi byli kobieta i mężczyzna (w obu przypadkach były to pary). W większości spraw osobami pokrzywdzonymi były kobiety (9 przypadków). Mężczyźni stanowili nieco ponad $\frac{1}{4}$ osób pokrzywdzonych (4 przypadki).

Analiza danych dotyczących wieku osób pokrzywdzonych (wiek w chwili zdarzenia) wskazuje, że w zdecydowanej większości przypadków (67%) były to osoby młode, do 30. roku życia, z czego $\frac{1}{3}$ miała mniej niż 15 lat. Więcej niż 30 lat w chwili zdarzenia miało pięć osób pokrzywdzonych (odpowiednio: 48 lat – dwie osoby, 49 lat – jedna oraz 62 lata – dwie osoby). Większość pokrzywdzonych była stanu wolnego (9 przypadków), co raczej nie dziwi z racji ich młodego wieku.

W literaturze przedmiotu podkreśla się fakt wcześniejszej znajomości sprawcy z ofiarą. Wśród badanych sprawczyń przestępstw seksualnych w zdecydowanej większości spraw kobiety znały osobę pokrzywdzoną. Tylko w dwóch przypadkach (na 15) osoba pokrzywdzona była zupełnie obca dla sprawczynie. Trzeba jednak zaznaczyć, że czyny te zostały popełnione przez kobiety wspólnie z innymi osobami (mężczyznami), a ofiara pozostawała w jakiejś relacji (znajomości) z drugim sprawcą. Szczegółowa analiza uzyskanych danych empirycznych dotyczących relacji osoby pokrzywdzonej ze sprawczynią czynu wskazuje, że najczęściej (7 przypadków) była to dobra znajomość – koleżeństwo. W dwóch sprawach było to pokrewieństwo (córka, pasierbica). Również w dwóch przypadkach osoba pokrzywdzona mieszkała w bliskim sąsiedztwie, a w kolejnych dwóch znała sprawczynię z widzenia.

W prowadzonym badaniu zbierano również dane dotyczące osób pokrzywdzonych. Akta spraw nie zawsze zawierały wszystkie interesujące z perspektywy badawczej informacje. Udało się jednak ustalić pewne cechy charakteryzujące osoby pokrzywdzone. I tak pozyskano dane na temat poziomu wykształcenia sześciu osób. Wszystkie miały wykształcenie podstawowe lub niższe, z czego trzy były w trakcie edukacji

w szkole podstawowej, a dwie kolejne nie ukończyły szkoły średniej. U jednej z osób stwierdzono niepełnosprawność intelektualną w stopniu lekkim, a u trzech rozpoznano uzależnienie od alkoholu. Dwie osoby miały w środowisku negatywną opinię osób „rozwiązanych seksualnie” (jedna z nich zajmowała się prostytutką).

Z perspektywy oceny treści zeznań przez sąd istotne wydaje się to, czy osoba pokrzywdzona w trakcie zdarzenia była pod wpływem alkoholu lub innych środków odurzających. Kwestie te nie powinny mieć na celu stygmatyzacji osoby pokrzywdzonej ani nie powinny służyć przerzucaniu odpowiedzialności za przestępstwo ze sprawcy na ofiarę. Mogą one jednak wskazywać na sposób działania sprawcy wykorzystującego upojenie alkoholowe ofiary lub wręcz celowo doprowadzającego ją do takiego stanu. W badanej populacji pod wpływem alkoholu podczas przestępstwa była większość osób pokrzywdzonych (9). Co czwarta osoba była przetrzymywana przez sprawców przez wiele godzin i wielokrotnie przez nich wykorzystywana seksualnie. W jednym przypadku trwało to aż 3 dni.

Prawie wszystkie osoby pokrzywdzone podczas składania zeznań oraz toczącego się postępowania wskazywały na moralny aspekt wyrządzonej im szkody. Tylko jedna osoba (zajmująca się prostytutką) odpowiedziała, że nie ucierpiała moralnie, lecz fizycznie. Również jedna z pokrzywdzonych nie doznała w wyniku przestępstwa żadnych obrażeń fizycznych, lecz podkreślała aspekt krzywdy psychicznej. W pozostałych przypadkach ofiary doznały obrażeń fizycznych. Sześć doznało lekkich obrażeń (zasinień, otarć naskórka, zadrapań), cztery osoby średnich (kwalifikowano tutaj urazy skutkujące rozstrojem zdrowia do 7 dni), a kolejne cztery osoby doznały obrażeń ciężkich (rozstrój zdrowia powyżej 7 dni), z czego 2 zmarły.

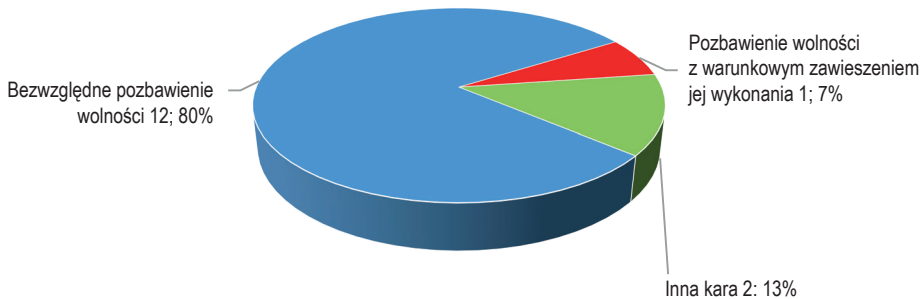
Charakterystyka postępowania

W trakcie toczącego się postępowania w trzech przypadkach odnotowano aktywność kobiet sprawczyń zgwałceń polegającą na próbach zastraszania, przekupienia oraz namawiania osoby pokrzywdzonej do zmiany zeznań. Zarówno w tych sprawach, w których odnotowano takie sytuacje, jak i w innych zastosowano wobec sprawczyń środki zapobiegawcze. Tylko wobec jednej kobiety takich środków nie zastosowano, natomiast wobec 13 zastosowano areszt tymczasowy, a wobec jednej osoby dozór policji oraz poręczenie majątkowe.

Co trzecia kobieta przyznała się do popełnienia zarzucanego jej czynu. Najczęściej jednak starały się one w trakcie toczącego się postępowania przedstawić swoją osobę w lepszym świetle oraz umniejszyć swoją rolę w dokonanym przestępstwie. Zdecydowana większość kobiet (11) podczas toczącej się sprawy przyjmowała strategię postępowania polegającą na przerzucaniu odpowiedzialności za czyn na osobę pokrzywdzoną, dyskredytowaniu ofiary przez jej przedstawianie jako osoby uzależnionej i prowadzącej „niemoralny” tryb życia.

Oprócz aspektów związanych z działaniem sprawczyń, charakterystyką czynu oraz psychospołecznymi cechami osoby pokrzywdzonej analizowano też wybrane dane dotyczące sposobu postępowania przed sądem oraz rodzaje kar zasądzonych wobec kobiet przez sądy. Uzyskany rozkład danych jednoznacznie wskazuje, że w większości

przypadków (12) kobiety skazane za zgwałcenie otrzymały wyrok bezwzględne pozbawienia wolności. Tylko w jednym przypadku było to pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary, a w dwóch inna kara.

Rycina 5. Rodzaje kar zasądzonych wobec kobiet sprawczyń zgwałceń – I instancja

Kary bezwzględne pozbawienia wolności zasądzone przez sądy wobec kobiet, które dokonały zgwałcenia, wynosiły od 3 do 5 lat³, a więc pozostawały w granicach dolnego ustawowego zagrożenia karą. Tylko w dwóch przypadkach kara ta była wyższa i wynosiła odpowiednio 6 i 12 lat. Wobec trzech kobiet sąd zastosował karę dwóch lat pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, wyznaczając czteroletni okres próby oraz dozór kuratora. Szczegółowy rozkład danych przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Wymiary kar bezwzględne pozbawienia wolności

Wymiar orzeczonej kary	Liczba skazanych
3 lata	3
Powyżej 3 do 4 lat	4
Powyżej 4 do 5 lat	3
Powyżej 5 lat	2
Inna kara	3

Z perspektywy prowadzonych badań z jednej strony ważne było przedstawienie charakterystyki kobiet sprawczyń zgwałceń, ustalenie specyfiki czynów dokonywanych przez kobiety, z drugiej zaś wychwycenie ewentualnych różnic w traktowaniu sprawczyń przez wymiar sprawiedliwości. W związku z tym analizowano uzasadnienia wydanych wyroków, ze szczególnym uwzględnieniem argumentów podnoszonych przez sędziów jako łagodzących lub zaostrzających zastosowany rodzaj oraz wymiar kary.

³ W następstwie nowelizacji kodeksu karnego w 2010 r. zmieniono m.in. minimalny wymiar kary za przestępstwo zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem z 3 do nie mniej niż 5 lat (Dz. U. z 2009 r. Nr 206, poz. 1589, art. 1).

Najczęściej podnoszonym przez sędziów argumentem na rzecz „złagodzenia kary” była dotychczasowa niekaralność skazanych (w co trzecim przypadku, łącznie w 5 przypadkach). W dwóch sprawach sąd wziął pod uwagę pozytywną opinię o skazanej, a w kolejnych pięciu – sposób popełnienia zgwałcenia (brak obrażeń fizycznych u osoby pokrzywdzonej, „brak «drastycznej» przemocy ze strony sprawcy, nie było obcowania płciowego, nie doszło do zgwałcenia – było to usiłowanie”). Wobec trzech skazanych kobiet sąd zaznaczył, że brak jest okoliczności łagodzących.

Uzasadnienia wyroków analizowano pod kątem argumentów przemawiających za zaostrzeniem wymiaru kary. Najczęściej pojawiającym się argumentem było popełnienie czynu pod wpływem alkoholu (6). Zwracano również uwagę na cechy samego przestępstwa, takie jak: wysoka szkodliwość czynu (4), przestępstwo popełnione umyślnie z dużą brutalnością (2), oraz na cechy skazywanych kobiet, takie jak: ich uprzednia karalność (2 osoby), negatywna opinia w środowisku (2 osoby), brak skruchy (2). Istotne dla sądu były również kwestie związane z osobą pokrzywdzoną, uwzględniano bowiem silny uraz psychiczny u ofiary (2 osoby).

Osoby pokrzywdzone informowane są o przysługującym im prawie do poinformowania ich o tym, kiedy skazany opuści zakład karny w wyniku zakończenia odbywania kary bezwzględnej pozbawienia wolności lub uzyskania warunkowego przedterminowego zwolnienia. W większości spraw (11) osoby pokrzywdzone zostały odpowiednio poinformowane o takiej możliwości. Tylko w jednej sprawie procedura ta nie została dopełniona. Żadna z osób pokrzywdzonych nie złożyła wniosku o poinformowanie ich o opuszczeniu przez sprawczynię zakładu karnego.

W większości badanych spraw karnych doszło do złożenia apelacji (13) – w każdym takim przypadku przez sprawczynię zgwałceń oraz ich adwokatów. W sześciu sprawach zaskarżony wyrok z I instancji został w całości utrzymany, w jednej uchylono wyrok i przekazano do ponownego rozpatrzenia, w trzech zmieniono wyrok, a w dwóch zmianom uległa przyjęta kwalifikacja prawna przestępstwa.

Zmiany dotyczące kwalifikacji prawnej czynu polegały na przyjęciu zamiast zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem zgwałcenia zbiorowego. Jeśli zaś chodzi o zmiany wyroków, w jednej sprawie obniżono wymiar orzeczonej kary dla sprawcy, a w dwóch utrzymano ten sam wymiar kary, orzekając dodatkowo pozbawienie praw publicznych.

Omówienie wyników i wnioski

Pozyskany materiał empiryczny pozwolił na przedstawienie zagadnienia związanego z przemocą seksualną ze strony kobiet. Choć przedmiotem badania było 15 spraw karnych, w których kobietom postawiono zarzut zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem (art. 197 § 4 k.k.), to podkreślić należy, że były to wszystkie sprawy z lat 2005–2012 z taką kwalifikacją czynu. Jak pokazuje analiza danych, udział kobiet wśród wszystkich skazań za zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem stanowił znaczny odsetek, gdyż w co trzecim czynie uczestniczyła również kobieta.

To, co wydaje się charakterystyczne dla kobiet dopuszczających się przestępstwa zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem, to pozaseksualny motyw działania.

W niewielu przypadkach kobiety wspólnie z partnerami (mężem, konkubentem) doprowadziły lub usiłowały doprowadzić osobę pokrzywdzoną do obcowania płciowego, gdzie motywem działania był motyw seksualny, a spożyty wspólnie alkohol zmniejszał kontrolę zachowań popędowych. Najczęściej wymienianym motywem działania kobiet była zemsta. Zgwałcenia miały charakter odwetu bądź to na osobie pokrzywdzonej, bądź na innej osobie, z którą ofiara była w bliskich relacjach. U mężczyzn sprawców zgwałceń ze szczególnym okrucieństwem również pojawiały się czyny podyktowane zemstą, lecz w zdecydowanie niższym odsetku, nie przekraczały one bowiem 10% spośród wszystkich spraw z tego artykułu [23].

Charakterystyczną cechą przestępczości seksualnej kobiet (zgwałceń ze szczególnym okrucieństwem) był sposób działania sprawczyń. Wszystkie popełnione czyny dokonane zostały w grupie, głównie wespół z innymi mężczyznami. Zdecydowana większość kobiet do zgwałcenia używała różnych przedmiotów, które były wykorzystywane do imitacji stosunku seksualnego. Warto zasygnalizować, że gdy tego rodzaju czyny dokonywane były przez mężczyzn, oni również stosowali niebezpieczne narzędzia (70%) [23, s. 177], lecz w większości przypadków przedmioty te nie służyły do imitacji stosunku seksualnego (penetracji ciała), tylko do przełamania oporu osoby pokrzywdzonej.

Charakterystyka relacji pomiędzy sprawcami a ofiarą wygląda podobnie w wypadku sprawców mężczyzn i w wypadku sprawczyń. Większość osób pokrzywdzonych знаła sprawców zgwałcenia. Przystępczość kobiet nieco różniła się pod względem miejsca, gdzie dochodziło do dokonania czynu. W związku z częściej występującym seksualnym motywem czynu w grupie mężczyzn oprócz mieszkania sprawcy lub mieszkania ofiary pojawiały się też miejsca przypadkowe, takie jak park, las, ulica, gdzie doszło do zgwałcenia. W sprawach, w których sprawczyniami były kobiety, do przestępstwa zwykle dochodziło w mieszkaniu jednego ze sprawców, bardzo rzadko były to inne lokalizacje, takie jak park albo las – ale wówczas chodziło o czyny dokładnie zaplanowane, o motywie odwetowym, nie były to więc miejsca wybrane losowo.

Z badawczego punktu widzenia interesujące były również wyniki dotyczące postępowania przygotowawczego, sądowego oraz zasądzonej przez sądy wyroków. Przystępstwo zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem jest czynem bardzo poważnym, co znajduje odzwierciedlenie w wymiarze przewidywanej przez kodeks karny kary za tego typu zbrodnię. Dla podkreślenia tego faktu w 2010 roku podniesiono minimalny wymiar kary z 3 lat na czas nie krótszy niż 5 lat. Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że wymiar kary bezwzględnego pozbawienia wolności wobec kobiet skazanych za zgwałcenie mieścił się więc w granicach obowiązującego w latach 2005–2012 dolnego zagrożenia karą. W wypadku mężczyzn natomiast za podobne czyny średni wymiar kary pozbawienia wolności wynosił 5–6 lat [23]. Pewne różnice zaobserwować można też w odniesieniu do badań specjalistycznych, którym zostali poddani skazani. Analiza akt spraw wskazuje, że kobiety sprawczynie zgwałceń zdecydowanie rzadziej niż mężczyźni sprawcy zgwałceń poddawane są specjalistycznym badaniom psychologicznym, seksuologicznym czy psychiatrycznym mającym na celu weryfikację ewentualnych zaburzeń. Pogłębioną diagnostykę prowadzono jedynie w odniesieniu do kobiet, u których stwierdzono niepełnosprawność intelektualną, a podejmowane badanie miało na celu weryfikację poczytalności, co jest

uregulowane w art. 31 k.k. Można przypuszczać, że obserwowane różnice nie wynikają jednak z samych inklinacji związanych z płcią sprawców, tylko łączą się z innymi czynnikami charakteryzującymi działanie sprawczyń. Kobiety bowiem częściej były karane po raz pierwszy, a w tych przypadkach, gdy miały one za sobą doświadczenia kryminalne, owe doświadczenia rzadko związane były z czynami przeciwko wolności seksualnej. U mężczyzn natomiast obserwuje się powtarzalność popełniania podobnych czynów, co może świadczyć o występowaniu zaburzeń w jakiejś sferze, np. preferencji seksualnych. Należy zwrócić uwagę, że prawie w każdym przypadku czyn zabroniony został popełniony przez kobiety pod wpływem alkoholu, czynnik ten natomiast został niemalże całkowicie pominięty w sprawach. Kwestia ta jest istotna z perspektywy odbywania przez skazanych kary bezwzględnego pozbawienia wolności. Choć wedle obowiązujących przepisów każdy skazany za czyny o charakterze seksualnym odbywa karę pozbawienia wolności w systemie programowego oddziaływania, to niewątpliwie właściwie przeprowadzona diagnostyka mogłaby ułatwić i usprawnić zastosowanie odpowiednich procedur wobec osób skazanych w zakładach karnych.

Podsumowując, trzeba podkreślić, że wyniki przeprowadzonych analiz zgwałceń ze szczególnym okrucieństwem dokonanych przez kobiety i mężczyzn wskazują na pewne cechy różnicujące. W wypadku przestępczości mężczyzn mamy do czynienia z bardziej zróżnicowanym charakterem czynów pod względem cech osób pokrzywdzonych (wiek, płeć, wykształcenie, status) oraz okoliczności popełnienia zgwałcenia (motywacja odwetowa, seksualna). U kobiet natomiast obserwuje się jednolity charakter czynów (miejsce ich popełnienia, cechy osoby pokrzywdzonej, cechy sprawczyń), zbliżony sposób działania (zwykle zemsta). Warto zaznaczyć, że mitem wydają się stwierdzenia, iż kobiety w trakcie popełniania przestępstw seksualnych przyjmują raczej rolę biernych pomocników lub obserwatorów. W analizowanych sprawach kobiety odgrywały aktywną, agresywną, bardzo często dominującą rolę zarówno w planowaniu czynu, jak i w jego realizacji. Również długość zasądzanej kary bezwzględnego pozbawienia wolności była nieco mniejsza w odniesieniu do kobiet niż do mężczyzn.

Omówione w artykule wyniki ukazują kobietę sprawczynią zgwałcenia w trochę innym świetle niż dotychczas prezentowane badania, jednak analizy z tego zakresu należałoby poszerzyć o dodatkowe przypadki nie tylko zgwałceń ze szczególnym okrucieństwem, ale też innych przestępstw. Niewątpliwym walorem byłoby ich porównanie z danymi dotyczącymi zbliżonej działalności przestępczej mężczyzn [24].

Piśmiennictwo

1. Lombroso C, Ferrero W. *Kobieta jako zbrodniarka i prostytutka*. Warszawa: Wydawnictwo Hieronima Cohna; 1895.
2. Cabalski M. *Kobiety jako sprawczynie przestępstw i aktów przemocy*. *Probacja* 2013; 3: 27–85.
3. Heidensohn F. *Women and crime*. London: Macmillan; 1985.
4. Thomas WI. *Sex and society: Studies in the social psychology of sex*. Chicago: University of Chicago Press; 1907.

5. Pollak O. *The criminality of women*. New York: Barnes; 1950.
6. Dalton K. *The premenstrual syndrome*. Springfield: Charles C. Thomas; 1971.
7. Beauvoir S. *Druga pleć*. Warszawa: Wydawnictwo Jacek Santorski and Co; 2003.
8. Błachut J. *Sądowy wymiar kary wobec kobiet*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński; 1998.
9. Spett K. *Psychopatologia szczegółowa*. W: Cieślak M, Spett K, Wolter W. *Psychiatria w procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze; 1968. s. 238 – 479.
10. Woźniakowska-Fajst D. *Nieletnie: niebezpieczne, niegrzeczne, niegroźne?* Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne; 2010.
11. Ostrowska K, Wójcik D. *Teorie kryminologiczne*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej; 1986.
12. Batawia S. *Niepoprawność przestępców w świetle badań nad bliźniętami kryminalnymi*. *Archiwum Kryminologii* 1939; 3(1–2): 1–180.
13. Rosanoff AJ, Handy LM, Rosanoff IA. *Crime and delinquency in twins*. *Journal of Criminal Law and Criminology* 1934; 24(5): 923–934.
14. Brzezicka A, Rotkiewicz M. *Zapisane w szarych komórkach*. *Polityka (Niezbędnik Inteligenta – Wydanie specjalne Polityki)* 2010; 6: s. 66 – 69.
15. Walsh A. *Intellectual imbalance, love deprivation and violent delinquency: A biosocial perspective*. Springfield, IL: Charles C. Thomas; 1991. s. 127 – 139.
16. Thomas WI. *The unadjusted girl*. Chicago: Little, Brown; 1923.
17. Klein D. *Etiology of female crime: A review of literature*. *Issues in Criminology* 1973; 8(2): 3–30.
18. Machel H. *Przestępczość kobiet i wobec kobiet – spojrzenie kryminologiczno-penitencjarne*. *Resocjalizacja Polska* 2014; 8: 13–25.
19. Pospiszyl I. *Kobiety – sprawczynie seksualnego wykorzystania dzieci*. *Dziecko Krzywdzone. Teoria Badania Praktyka*. 2004; 3(2): 1–6.
20. Budyn-Kulik M. *Zabójstwo tyrana domowego. Stadium prawnokarne i wiktymologiczne*. Lublin: Verba; 2005.
21. Budyn-Kulik M. *Zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem (art. 197 § 4 k.k.)*. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G – IUS*. 2014; 61(1): 17–35.
22. Heitzman J, Lew-Starowicz M, Pacholski M, Lew-Starowicz Z. *Wykorzystanie seksualne dzieci w Polsce – analiza badań 257 sprawców, którzy popełnili przestępstwa seksualne wobec małoletnich*. *Psychiatr. Pol.* 2014; 48(1): 105–120.
23. Więcek-Durańska A, Durański M. *Zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem (art. 197 § 4 k.k.) – analiza kryminologiczna*. *Prawo w Działaniu. Sprawy Karne* 2014; 19: 165–203.
24. Greathouse SM, Saunders J, Matthews M, Keller KM, Miller LM. *A Review of the Literature on Sexual Assault Perpetrator Characteristics and Behaviors*. Research Report; 2015.

Adres: Anna Więcek-Durańska
Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej
Instytut Psychologii
Zakład Psychologii Klinicznej Człowieka Dorosłego
02-353 Warszawa, ul. Szczęśliwicka 40
e-mail: a.wieckeduranska@gmail.com

Otrzymano: 21.05.2019

Zrecenzowano: 17.06.2019

Otrzymano po poprawie: 9.07.2019

Przyjęto do druku: 7.08.2019